

HET STIKT NOG VAN DE PARTICRATEN

Als alles meezit worden de volgende periodieke verkiezingen –over vier jaar– gehouden volgens een kiesstelsel dat veel zal lijken op het kiesstelsel voor de Duitse Bondsdag. De kiezer krijgt twee stemmen, de ene stem is bedoeld om de vertegenwoordiger van het kiesdistrict te kiezen, de andere stem is voor de landelijke lijst van de politieke partij van zijn keuze. Bij de bepaling van het zetelaantal in de volksvertegenwoordiging is de uitslag op de landelijke lijsten bepalend. De Duitse bondsdag wordt dus gekozen volgens het stelsel van de evenredige vertegenwoordiging waarbij de helft van de zetels wordt bezet door gekozen districtsvertegenwoordigers en de andere helft door kandidaten op de landelijke lijsten.

Het hoofdlijnenakkoord van het kabinet Balkenende II, waarin het voornemen van het nieuwe kiesstelsel is neergelegd, vermeldt nogal uitdrukkelijk dat het nieuwe stelsel binnen de grondwettelijke voorwaarden van evenredige vertegenwoordiging en het vaste aantal van 150 Tweede Kamerzetels moet blijven.

Er is dus geen grondwetsherziening voor de invoering van het nieuwe stelsel nodig en daarom kan het ook betrekkelijk snel worden ingevoerd. Maar daarom is het nieuwe stelsel, eerlijk gezegd, maar een heel klein stapje vooruit naar een werkelijke politieke democratie in plaats van de particratie die we sinds jaar en dag hebben (partijen beslissen wie de afgevaardigden zijn, niet de kiezers; partijen beslissen wie de bestuurders zullen zijn, niet de kiezers). Het enige onderdeel waar de Nederlandse kiezer over beslist is het aantal afgevaardigden per partij. De omvang van de fracties – daar beslist de kiezer over.

Het stelsel van evenredige vertegenwoordiging stond in de periode kort voor en na de Eerste Wereldoorlog in zeer hoog aanzien. Een verkleinde afspiegeling van de nationale politieke landkaart - wat wil je nog meer? In ons land werd het stelsel enthousiast ingevoerd en veilig opgeborgen in een nauwelijks te veranderen grondwet. Het stelsel was een perfect antwoord op de eisen van de verzuilde emancipatiepartijen.

Wat men zich onvoldoende realiseerde waren de nadelige bijverschijnselen: centralisatie door sterke positie van nationale partijorganisaties die exclusief beslissen over kandidaatstelling en partijprogramma, coalitievorming na de verkiezingen en dus buiten de kiezers om (en zo nu en dan tot verwondering of verontwaardiging van de kiezers die geconfronteerd worden met coalities die ze niet voor mogelijk hadden gehouden) en tenslotte: grote parlementaire instabiliteit in periodes van onrust. Wat in een districtenstelsel (winner takes all) meestal wordt tegengehouden, wordt in de evenredige vertegenwoordiging loepzuiver doorgegeven tot in het parlement. Kortstondige partijtjes en allereerste avonturiers die in een districtenstelsel nooit de helft plus een per district zouden halen, komen dankzij de evenredige vertegenwoordiging moeiteloos in het parlement.

Vooral de Duitse Weimarrepubliek (1919-1933) heeft daar onder geleden. Toen de grote crisis van 1929 uitbrak en veel wanhopige kiezers hun toevlucht zochten buiten de traditionele partijen konden de nazi's dankzij de evenredige vertegenwoordiging betrekkelijk makkelijk doordringen in de Rijksdag.

Die les herinnerde men zich bij het construeren van de Bondsrepubliek na de Tweede Wereldoorlog. Wél een stelsel van evenredige vertegenwoordiging maar óók een kiesdrempel van 5 procent. Een federale republiek waarin de deelstaten via de Bondsraad een stevige tegenmacht zouden kunnen vormen tegenover de Bondsdagmeerderheid en de Bondskanselier (spreiding van macht is van grote democratische betekenis). Voeg daarbij nog de constitutioneel gegarandeerde positie van de kanselier -die echt de baas is over al zijn ministers en hen aanwijzingen mag geven en die voorts alleen door het parlement weggestemd kan worden als de wegstemmende meerderheid tegelijkertijd een nieuwe kanselier aanwijst- en het wordt duidelijk waarom in de staatsrechtwetenschap de Duitse grondwet zo hoog staat aangeschreven.

Het is een constructie die juist door zijn innerlijke samenhang waardevol is. Overneming van onderdelen van die constructie in een heel ander stelsel zal weinig nuttigs opleveren. Echte hervorming zal er pas kunnen komen als we het kiesstelsel fundamenteel veranderen. Maar daar is grondwetsherziening voor nodig en het stikt nog van de particraten die dat zullen tegenhouden.